

Empatisk europæisk og effektiv nordamerikansk integrationspolitik

Gunnar Viby Mogensen, cand.polit. og dr.phil.,
gæsteforsker i Danmarks Statistik¹

De internationale vandring har, som også Danmark har mærket det, i de seneste tre-fire årtier været præget af folk fra udviklingslandene. 80 procent af de vandrede havnede i Nordamerika. Før ankomsten til Canada havde en del af dem relativt hårdhændet fået checket, hvor meget de ville være værd for det canadiske arbejdsmarked, målt på deres uddannelse, erhvervserfaring, sprogkundskaber o.s.v. Og ved ankomsten til USA var de nye indvandrere blevet mødt af åbne arme og hvad der reelt var en besked om enten at klare sig selv økonomisk, eller rejse hjem igen. Indvandringspolitikken i Danmark og i det øvrige Nordvesteuropa var i 1980'erne og 1990'erne præget af, at lukningen for importen af arbejdskraft kraftigt havde øget flygtningenes og de familiesammenførtes vægt i indvandringen. Arbejdsmarkedspolitiske hensyn spillede kun en beskeden rolle i formuleringen af udlændingepolitikken. Og den danske debat viste tilsvarende ringe interesse for de nordamerikanske erfaringer – *indtil* det for ganske få år siden blev *for* åbenbart, at mens den hidtidige danske indvandringspolitik havde givet nogle af de ringeste integrationsresultater i den vestlige verden, var de to nordamerikanske landes integrationspolitikker rimeligt succesrige. Den påfølgende danske åbning for delvis kopiering af de nordamerikanske erfaringer har endnu kun få år på bagen – men nogle foreløbige konklusioner bør dog kunne drages.

1. Integrationen i Danmark ved starten af det nye årtusinde

Det afgørende for forståelsen af integrationens tilstand her i landet ved begyndelsen af 2000-tallet er, *for det første*, at der havde

været tale om en meget væsentlig forøgelse af indvandringens samlede omfang i forhold til tidligere. Indtil omkring 1960 var der normalt udvandringsoverskud, mens der siden da fortrinsvis har været indvandringsoverskud. Indvandringsoverskuddet var indtil 1995 på op til omkring 10.000 personer, men forøgedes så i nogle år til over 25.000. Alene mellem 1980 og år 2000 steg andelen af indvandrere og efterkommere i Danmark fra 3 til 7 procent.

Det *andet* afgørende nye i de seneste tiår var, at forøgelsen ikke kom fra de lande, der normalt havde sendt udvandrere til Danmark – især Norge, Sverige, England, Tyskland og Nordamerika, det vil sige økonomisk højt udviklede lande med stort samme levestandard, og tildels også samme kultur som os selv. De nye indvandrere kom derimod primært fra kulturelt forskellige, og økonomisk mindre udviklede dele af Verden – med især Tyrkiet, Pakistan, det tidligere Jugoslavien og lande i Mellemøsten som oprindelseslande. Gennemsnitsindkomsten pr. indbygger i disse lande lå i 1990'erne på en tiendedel af det danske niveau, eller lavere.²

For det tredje har integrationen på det danske arbejdsmarked af denne nye indvandrerbølge, og tildels også for mange af indvandrer-

nes efterkommere, vist sig at være *langt* vanskeligere, end man forestillede sig, da Danmark fra 1960'erne og frem åbnede grænserne for disse nye samfundsborgere.

Danske samfundsvidenskabelige forskere valgte i vidt omfang, som deres europæiske kolleger gjorde det, *andre* emner at beskæftige sig med helt op til midten af 1990'erne – også selvom det beskæftigelsesmæssige efterslæb, d.v.s. forskellen i beskæftigelsesfrekvens sat i forhold til danskernes beskæftigelsesfrekvens, for de nu rigtigt mange indvandrere, der var ankommet til os fra udviklingslandene, midt i 1990'erne var blevet forøget med over 60 procent siden midten af 1980'erne.

Den danske forskning i integration, som så *endelig* fra slutningen af 1990'erne blev iværksat, dokumenterede problemets alvor. Det skete først hos Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, i Rockwool Fondens Forskningsenhed, og i forskningsmiljøerne omkring de århusianske økonomiprofessorer Nina Smith og Peder J. Pedersen. Denne forskning blev så fulgt op i miljøet omkring Tænketanken om Udfordringer for Integrationsindsatsen i Danmark, derpå af Velfærdskommissionen, og på det seneste igen af Rockwool Fondens Forskningsenhed, bl.a. i det samarbejde med andre danske økonomer omkring analyser af indvandringens effekter på indfødte danskeres lønninger, som præsenteres her i dette nummer af *Økonomi og Politik* (Nikolaj Malchow-Møller, Jakob Roland Munch og Jan Rose Skaksen 2008). Forskningen er blevet lettet af et betydeligt udviklingsarbejde på indvandringsstatistikens område, som Danmarks Statistik bl.a. siden 2007 har dokumenteret i en ny årspublikation *Indvandrere i Danmark*.

Efterslæbet i beskæftigelse og løn er især blevet udforsket af økonomerne Nina Smith, Leif Husted, Helena Skyt Nielsen og Michael Rosholm, samt i Rockwool Fondens

Forskningsenhed. Således kom dokumentationen for den lange udvikling i *efterslæbet i beskæftigelse* især gennem forskning af økonomen Marie Louise Schultz-Nielsen fra Forskningsenheden. Hendes analyser viste, at vi i Danmark som i andre lande gennem 1980'erne og 1990'erne havde kunnet se, at indvandrere fra Verdens fattige lande nok blev stadigt bedre integrerede på arbejdsmarkedet, jo længere tid de havde opholdt sig i landet. Men indpasningen skete stadig langsomt: Mænd fra denne indvandrerggruppe, der var ankommet midt i 1990'erne, havde efter syv års ophold i Danmark en beskæftigelsesfrekvens, der var næsten en femtedel lavere end frekvensen efter syv års ophold havde været hos indvandrede mænd, som var ankommet tilbage i 1970'erne.³

Det *gennemsnitlige* efterslæb i beskæftigelse for indvandrede mænd og kvinder fra et af verdens fattige lande (afgrænset som de ikke-vestlige lande), øgedes fra 29 pct. i 1985 til 51 pct. i 1995, målt i forhold til beskæftigelsen for den hjemmehørende befolkning. Fra midten af 1990'erne, hvor der var generelt gode beskæftigelsesforhold på det danske arbejdsmarked, forbedredes situationen. Forbedringen var *først* kraftig, nemlig fra de 51 pct. ned til et efterslæb på 44 pct. i år 2000. Men *derpå* tabte forbedringen fart, og formindskelsen af efterslæbet var i 2004 stort set ophørt. Da var efterslæbet over for danskere på 41 procent. Danmark repræsenterede dermed (sammen med Sverige) en europæisk bundrekord. I Norge, Tyskland, Holland og Frankrig lå det beskæftigelsesmæssige efterslæb for indvandrere fra udviklingslandene, målt i forhold til beskæftigelsen for den hjemmehørende befolkning, noget bedre, nemlig på niveauet 20-30 pct., hvilket igen var langt dårligere end resultaterne i USA og Canada, hvor disse indvandrere, som vi vender tilbage til det, havde et efterslæb på 10 procent og derunder.⁴

I Danmark havde og har vi *særligt* store integrationsproblemer omkring kvinderne. Var deres etniske baggrund Libanon, Iraq eller Somalia, var *stadig* færre end hver fjerde ude på arbejdsmarkedet. Det havde nu i 2003 og 2004 allerede gennem nogle år været en ikke helt ualmindelig, men jo ualmindelig pessimistisk, sidebemærkning ved samtaler mellem sagkyndige på integrationsområdet, at »Sket er sket, og vi bliver nok nødt til at acceptere, at flertallet af indvandrerkvinderne så får lov at blive gående derhjemme på kon-tanthjælp«.

Der var i øvrigt i 2003 og 2004 hos disse sagkyndige efterhånden ikke megen tvivl om, hvad årsagerne til, og konsekvenserne af, indvandrernes lave beskæftigelsesgrad var.

2. Problemets årsager og konsekvenser

Til de vigtigste *årsager* hørte, for det første, at Danmark ligesom mange andre vesteuropæiske lande – men i stærk modsætning til fx Canada – gennem nogle årtier havde vurderet indvandringspolitikken, incl. selve indvandringens *omfang*, ud fra de mulige effekter på kun *den ene* af de tre befolkningsgrupper, der blev berørt, nemlig deltagerne i den aktuelle indvandring. Vurderingen skete i vidt omfang gennem hensyntagen til internationale konventioner om menneskerettigheder m.v. Behovene hos *den anden* og selvsagt meget større befolkningsgruppe, der blev berørt, nemlig den bosiddende befolkning incl. tidligere indvandrede samfundsborgere, blev prioriteret tilsvarende lavere. For eksempel indeholdt de mange anbefalinger på menneskerettighedernes områder overhovedet ingen overvejelser af, hvad indvandrernes forventede træk på sociale og økonomiske ydelser kunne betyde for den bosiddende befolknings rettigheder med hensyn til ventetid på undersøgelse for brystcancer, eller for be-mandingen på plejehjemmene. Tilsvarende spillede effekterne på *den tredje* befolkningsgruppe, de nye vandringer berørte, nemlig den befolkning, der blev tilbage i oprindel-

seslandene, både i Vesteuropa og i Nordamerika en særdeles beskednen rolle i modtagerlandenes overvejelser.⁵

Konsekvensen var, at Danmark indtil for få år siden lod indvandringen fra verdens fattige lande udvikle sig stort set uden hensyntagen til, om de nye samfundsborgere gennem beskæftigelse på arbejdsmarkedet kunne indgå i den sædvanlige nordiske kontrakt om kollektiv finansiering af kollektive velfærdsordninger.

For det andet havde de nye samfundsborgere efter ankomsten selvsagt det problem, at de ikke forstod dansk, at de gennemgående var dårligt uddannede, og at de pludselig skulle manøvrere i en kultur med en kvindeandel på arbejdsmarkedet på tæt på halvdelen, mens de typisk var vant til, at kvindens plads var i hjemmet. Og endelig var de ankommet til et samfund med en sammenpresset lønstruktur, som altså i vidt omfang ikke kunne tilbyde de lave satser, der svarede til mange af de nye indvandreres svage forudsætninger med hensyn til uddannelse og sprog, og dermed deres lave produktivitet. Samtidig var de ankommet til et samfund med selv efter europæiske forhold betydelige offentlige midler afsat til underhold af personer, der ikke arbejdede. Vi havde, som Velfærdskommissionen formulerede det, »relativt generøse velfærdsydelser«. Efter en dybtgående komparativ analyse af integrationsprocessen for ikke-vestlige indvandrere i respektive Danmark og Tyskland i 2001 og 2002 konkluderer lederen af projektet, økonomen Torben Tranæs bl.a., at mens *højst* 18 procent af de ikke-vestlige indvandrergrupper på det tyske arbejdsmarked havde mindre end 100 EURO netto pr. måned ud af at arbejde fremfor at være på dagpenge som ledig, var det på det danske arbejdsmarked *mindst* 35 procent.⁶

Til den økonomiske del af *konsekvenserne* af den lave beskæftigelsesgrad for indvandrerne fra udviklingslandene hører, som nyere

forskning fra Rockwool Fondens Forskningsenhed har dokumenteret det, en svagt forhøjet ulighed i indkomsterne efter skat, hvor, som det vises i *Nikolaj Malchow-Møller, Jakob Roland Munch og Jan Rose Skak-sen 2008*, de negative indkomsteffekter har været størst for de danske lønmodtagere, som uddannelsesmæssigt ligger tættest på indvandrerne, cf. for eksempel rengøringsassistenten. Samtidig foregår der en betydelig omfordeling over de offentlige finanser til fordel for indvandrere fra udviklingslandene: Den samlede netto-overførsel steg fra hvad der svarede til 0.54 pct. af bruttonationalproduktet i 1991, til 0.84 pct. i år 2000, eller til et beløb af samme størrelsesorden som hele den danske udviklingsbistand. Bag tallene lå bl.a. det faktum, at i år 2000, da denne indvandrergroupes andel af befolkningen var 5 pct., modtog gruppen omkring 35 pct. af al udbetalt kontanthjælp. Velfærdskommissionen bedømte i 2005 de *langsigtede* problemer forbundet med gruppens betydelige nettotæk på de offentlige finanser på den måde, at

»Et skift i indvandrernes og efterkommernes gennemsnitlige økonomiske karakteristika, så de svarer til gennemsnittet for personer af dansk oprindelse, reducerer den offentlige sektors langsigtede finansieringsproblem med 80 pct.«⁷

Hertil kom naturligvis en række ikke-økonomiske konsekvenser af den svage tilknytning til arbejdsmarkedet, som fx lang tid tilbragt i parallelsamfund, der typisk var præget af ret megen kulturel lukkethed. I en analyse i 1999 af kultursammenstødet omkring indvandringen, gennemført i 1999 af politologen Hans Jørgen Nielsen, spurgtes til synet på et ægteskab mellem en ung fra ens egen gruppe og en ung fra en anden etnisk gruppe. Mens 45 pct. af danskerne var imod et sådant ægteskab, var en noget større andel – nemlig 56 pct. – af vore indvandrere fra ikke-vestlige lande imod ægteskaber med unge uden for egen gruppe. For indvandrere fra Libanon, Pakistan og Tyrkiet var lukketheden *endnu*

mere markant. Procenterne var her henholdsvis 66, 72 og 77 procent.⁸

3. Integrationserfaringer fra USA

De nordamerikanske erfaringer med en mindre empatisk men til gengæld mere effektiv integrationspolitik, som efter det danske skift af udlændingepolitik i 2001 begyndte at interessere vore politiske beslutningstagere, var for så vidt angår den økonomiske forskning, som vi her stort set vil samle os om, præget af bidrag fra bl.a. Rebecca M. Blank, George J. Borjas, Steven A. Camarota, David Card, Barry R. Chiswick, Daniel S. Hamermesh, Gordon H. Hanson, og analysegruppen under The National Research Council ledet af Barry Edmonston og James P. Smith. Analyserne tager normalt udgangspunkt i, at de seneste ti års vandringer til USA – »The Second Great Migration« – har været langt mindre »europæisk« end »The First Great Migration« for hundrede år siden var det. Andelen af indvandrere med oprindelse i et udviklingsland steg nemlig fra et niveau på omkring godt 50 pct. i 1960'erne til efterhånden små 85 pct., med Latinamerika – specielt Mexico – og Asien som de typiske oprindelsessteder. Indvandringen fra de traditionelle oprindelseslande England og Tyskland var allerede omkring 1970 svundet ind til kun at udgøre 12 pct. af alle ny-indvandrede, og i dag er procenten tre.⁹

Årsagerne til ændringerne af indvandringens struktur, og til eksplosionen i indvandringens omfang, går forskningen ud fra ligger både i det internationale vandringsmønster, og i en voldsom omlægning af den amerikanske indvandringspolitik ved en lovændring i 1965.

De internationale vandringer blev i anden halvdel af 1900-tallet stimuleret af den exceptionelt høje økonomiske vækst i den vestlige verden, og af faldet i omkostninger ved international transport af informationer og mennesker. Og de nye vandringer til USA *måtte* blive mindre præget af europæere: Der

var i de første årtier efter Den 2. Verdenskrig simpelthen rigtig gode beskæftigelsesmuligheder i Tyskland og Skandinavien m.v. også for de gæstearbejdere fra Europas sydlige regioner, som ellers kunne være taget over Atlanten, samtidigt med at den sædvanlige udvandring fra Østeuropa jo blev forbudt af de kommunistiske systemer i disse lande.

Hertil kom så, at USA selv under og efter Den 2. Verdenskrig havde skabt en tradition for vandring af mexikanske sæsonarbejdere op over grænsen til USA, som har lagt grunden til det senere betydelige problem med *illegal* indvandring til landet.¹⁰

Omlægningen af den amerikanske indvandringspolitik i 1960'erne havde til formål både at slippe for kritikken udefra og hjemme af det hidtidige kvotesystem med favorisering af indvandring fra Nordvesteuropa, og at skaffe mere arbejdskraft. Og denne ophævelse af kvotesystemet *måtte*, som de internationale vandringer nu udviklede sig, favorisere indvandring fra udviklingslande.

1965-loven lagde ganske vist hovedvægt på at lade den forventede nye indvandring ske gennem de familiesammenføringer, som forventedes at blive relativt »europæisk« præget. Men realiteterne i det nye vandringsmønster slog hurtigt igennem via de først ankomne, nye indvandreres bistand til »kædeindvandring« fra det pågældende udviklingsland. Når denne fortrop skaffede sig amerikansk statsborgerskab, blev *det* så – med centralt placerede amerikanske forskeres ord – »an important step in sponsoring relatives«.¹¹

Trods en vis opprioritering i periodens slutning af hensynet til USA's eget behov for specielle typer af arbejdskraft, fremfor af indvandrerne ønsker om familiesammenføringer, forblev omkring syv af hver ti nye indvandrede familiesammenførte. Resten af den nye indvandring var ligeligt fordelt mellem folk på arbejdsrelaterede visa, og flygtninge.

Omlægningen af oprindelsessted til fordel for udviklingslande, som den amerikanske indvandringsstrategi fra 1960'erne og frem førte med sig, og stigningen i indvandringens omfang, vurderer forskerne som værende blevet båret politisk frem af pres fra arbejdsgiverorganisationer, borgerretsbevægelser og indvandrergrupperne selv. Derimod var ikke kun de amerikanske ufaglærte lønmodtagere, men også befolkningsflertallet i USA perioden igennem overvejende *imod* denne politik. Men befolkningsflertallet var i sagen her, som George J. Borjas formulerer det, »gennemgående uorganiseret, og stort set uden repræsentation i den politiske proces«.¹²

Den menneskelige kapital, de sidste tre tiårs indvandring har bragt med sig, er, som det normalt udtrykkes, »to-puklet«, ligesom den menneskelige kapital i den hjemlige amerikanske befolkning var det i 1970: Der kommer, som for en generation siden, virkelig mange særdeles veluddannede mennesker til USA, specielt fra Asien – *samtidigt* med, at der kommer *endnu* flere nye borgere med et *meget* lavt uddannelsesniveau, især fra Mexico og det øvrige Latinamerika.

Desuden er den medbragte menneskelige kapital nu *relativt set* er en hel del ringere end for tre tiår siden – i den forstand, at forbedringerne af uddannelsesniveaue er foregået langt trægere i oprindelseslandene end i USA.

Hertil kommer så for den dårligst uddannede del af den indvandrede arbejdskraft – der jo stort set vil sige den latinamerikanske del – sprogproblemet. Ved Folketællingen i 1990 afkrydsede hver tredje indvandrer, som havde levet i USA 10 år eller mere, *andre* svar-kategorier i skemaet end kategorien »Taler engelsk meget godt«.

Indvandrerne integration på det amerikanske arbejdsmarked blev længe i den økonomiske forskning analyseret ud fra den stilti-

ende forudsætning, at »The Great Melting Pot« ville sørge for, at indvandrerne, uanset oprindelsesland, *altid* ville blive beskæftiget.

Men omkring 1990 måtte forskerne tage også *dette* emne på dagsordenen, fordi statistikken da var begyndt at vise, at beskæftigelsesgraden for indvandrere – specielt for kvinder – efterhånden mere varigt lå lavere end for andre amerikanere: Indvandrerne i USA var, som indvandrerne længe havde haft det i Vesteuropa, ved at få *et relativt beskæftigelsesgab*. Vi vender tilbage til *størrelsen* af dette gab.

Blandt årsagerne til dette nye efterslæb pegede de amerikanske forskere især på indvandringens ændrede struktur med stærk tilflytning fra udviklingslande. De deraf følgende negative konsekvenser på forsyningen med menneskelig kapital, målt på sprogkunders og uddannelsesniveau, formodedes specielt for indvandrerne fra Latinamerika at blive forstærket af en medbragt tradition for store børneflokkede, og for at kvinden passer disse børn (og manden) hjemme.

Derimod har økonomernes forskning normalt ikke kunnet finde belæg for, at etnisk diskrimination på arbejdsmarkedet mod de nye latinamerikanske og asiatiske indvandrere skulle have spillet en rolle for udviklingen i retning af et gab mellem indvandrerne og den hjemlige befolknings beskæftigelsesgrad – som det ellers muligvis, ifølge nogle forskere, stadig er tilfældet overfor den hjemlige, afro-amerikanske befolkningsgruppe. Faktisk konkluderer flere større analyser, at resultaterne ikke er konsistente med en tese om, at der *overhovedet* skulle foreligge diskrimination mod denne nye type af indvandrere på det amerikanske arbejdsmarked.¹³

Den centrale interesse i amerikansk integrationsforskning er samlet om udviklingen i *det relative løngab*, det vil sige spørgsmålet om, hvor hurtigt de nye borgere når op på at tjene det samme som den øvrige befolkning.

Resultaterne er også *her* præget af stadig flere bekymrende resultater omkring samfundets evne til fuldt ud at integrere den nye arbejdskraft. Hvor forskning på folketællingsmaterialet fra 1970 endnu viste, at både første- og andengenerationsindvandrere klarede sig lønmæssigt lige så godt som – undertiden endog bedre end – andre amerikanere, blev resultaterne i 1980'erne usikre, og resultaterne fra de fleste analyser på materialet fra 1990, som jo så dækker de to første fulde tiår under »The Second Great Migration«, har været nedslående. I George J. Borjas' formulering fra 2001 var der i 1970 gennemsnitligt set intet relativt løngab mellem mandlige indvandrere af første generation og andre amerikanere. Mellem 1970 og 1990 opstod der derimod et løngab på 16 pct., som alt overvejende skyldtes forskydningen over mod oprindelseslande med lavere uddannelsesniveau, og lavere »økonomisk udviklingsgrad i øvrigt« i den menneskelige kapital.¹⁴

Resultater om tendensen over tid i løngabets udvikling fra første til anden generation var i nogle økonomers version lidt mindre bekymrende, mens andre økonomer – incl. Borjas – også *her* mente at kunne se en forværring af integrationsproblemerne.

Den tiltagende pessimisme omkring effekten af »The Great Melting Pot« kommer også frem i de nyere analyser omkring indvandrerne møde med det amerikanske velfærdssystem, som var blevet udbygget, så USA efterhånden på de velfærdsindikatorer, der anvendes af OECD, var placeret nogenlunde på niveau med de vesteuropæiske lande, hvis man ser bort fra indikatoren »nationalindkomsten pr. indbygger«, som er af størrelsesordenen 30 procent højere i USA end i Vesteuropa.¹⁵

Her blev det fra omkring midten af 1990'erne et alment accepteret forskningsresultat, at den nye indvandring med dens overvægt af folk med oprindelse i et udviklingsland trak stadig mere på de offentlige velfærdsudgifter.

Mens andelen af samtlige indvandrerhusstande, som modtog én eller flere offentlige ydelser, omkring 1970 lå på det amerikanske gennemsnit, var andelen først i 1990'erne en halv gang højere end gennemsnittet – og andelen for mexikanske indvandrere halvdelen gang højere, nemlig 36 pct. mod gennemsnitligt 14 pct. Dette gennemslag i socialstatistikken af de nye problemer med at opsuge »Den Anden Store Folkevandrings« mange nye borgere fra udviklingslandene medvirkede i høj grad til, at der under opstramningen i det offentlige velfærdssystem i 1990'erne blev sat særligt fokus på en revision af specielt *indvandrerne*s træk på de offentlige kasser.¹⁶

Spørgsmålet om, hvorvidt 1990'ernes reformer med opstramning af velfærdssystemet så i fremtiden ville kunne forhindre nogle af de velfærdsmæssige problemer, den amerikanske økonomiforskning i 1980'erne og 1990'erne har været så optaget af, besvarer amerikanske økonomer i dag overvejende bekræftende. Det sker fx hos Rebecca M. Blank i den formulering, at den amerikanske velfærdspolitik nu er blevet »langt mere fokuseret på at give støtte til lavtlønnede jobs, fremfor på at tildele ydelser til folk uden arbejde«.¹⁷

Ved siden af problemerne med det, set med europæiske øjne, beskedne, men altså i en længere periode tiltagende, relative beskæftigelsesgab for indvandrere til USA, og indvandrerne relative løngab, som »Den Store Smeltedigel« i mange amerikanske økonomers øjne har øgede problemer med at få udlignet, har disse forskere *også*, om end mindre intensivt, arbejdet med problemet om, hvad den nye indvandring har betydet for indkomstfordelingen, for den samlede økonomiske vækst, og for statsfinanserne.

Indvandringens påvirkning af indkomstfordelingen må især formodes at være sket gennem de mange nye ufaglærtes ankomst til det

amerikanske arbejdsmarked: De tjener selv beskedent, og de presser lønningerne relativt nedad for *alle* ufaglærte i USA. Som resultaterne foreligger bl.a. hos George J. Borjas, kan den forøgede mængde ufaglærte indvandrere forklare godt 40 pct. af det relative fald i perioden i de ufaglærtes lønninger i USA.¹⁸

Den samlede økonomiske gevinst – altså effekten på den økonomiske vækst – pr. indbygger i det amerikanske samfund er bl.a. blevet analyseret af Borjas, der skønner gevinsten til at være helt marginal – den overstiger ikke én promille af bruttonationalproduktet.¹⁹

Hovedindtrykket af den amerikanske nationaløkonomiske forskning omkring indvandringens økonomiske effekter for den hjemmehørende amerikanske befolkning er altså, at effekterne overvejende er af *omfordelende* karakter. Der er klare tabergrupper som de ufaglærte, og i øvrigt – som fremhævet især af professor Daniel S. Hamermesh – den afro-amerikanske befolkningsgruppe, hvis medlemmer sjældnere er ejere af kapitalapparat, er dårligere uddannede, og har børn, hvis skoleressourcer nu skal deles med store indvandrergrupper med betydelige sprogproblemer m.v.

For én befolkningsgruppe, nemlig indvandrerne selv, er effekten eentydigt positiv. For det første har de allerede ved selve flytningen fra fx Mexico til USA mangedoblet deres levestandard. Og for det andet viser forskning publiceret af Smith og Edmonston, at de nye indvandrere også har den økonomiske fordel, at de gennemsnitligt indbetaler mindre i skatter, end de modtager i velfærd og uddannelse m.v. fra det offentlige. Denne særlige omfordelende effekt svarer til omkring 0.3 pct. af bruttonationalproduktet, hvilket er mindre end fx den danske offentlige omfordeling til indvandrere, men mærkbar for ikke helt små udsnit af den hjemmehørende amerikanske befolkning – fx den californiske, hvor omfor-

delingen til fordel for indvandrere nu svarer til omkring 13 pct. af de indkomstskatter, alle husstande betaler.²⁰

4. Canada – og det samlede nord-amerikanske resultat op til år 2000

Canada har siden 1970 modtaget to nye indvandrere fra et udviklingsland, hver gang USA har taget imod ti. Det svarer til, at Canada i forhold til folketallet er blevet nyt hjemland for af størrelsesordenen dobbelt så mange indvandrere fra udviklingslande som USA.

Også Canada ændrede indvandringspolitik i 1960'erne – bort fra oprindelseslande i Europa – men modsat USA valgte man at prioritere den canadiske befolknings egne behov meget højt: Et pointsystem for indvandrere i kategorien »økonomisk indvandrer«, som kunne justeres løbende, skulle sikre, at de nye borgere ville og kunne arbejde, hvor Canada havde brug for det. Dette specielle træk har medvirket til interesse for resultaterne også hos *amerikanske* økonomer som fx George J. Borjas og Barry R. Chiswick, bl.a. ud fra en interesse for mulighederne for at bremse faldet i kvaliteten af den menneskelige kapital i tilvandringerne til USA.

Samme problemstilling fik også de canadiske økonomer – som Michael Baker, Don J. DeVoretz, Feng Hou, Derek Hum, Garnett Picot, J. Peter Rappak, Craig Riddell og Derrick Thomas – at arbejde med på integrationsforskningens område. For fra og med slutningen af 1980'erne fik landet i praksis betydelige problemer både med den specielt canadiske politik for kvalitetssikring af arbejdskraft på vej ind i landet, og med at fortsætte landets tradition for relativt åbne døre for flygtninge. I begge tilfælde var forklaringen også *her* de nye indvandreres tendens til hurtigt at tage initiativ til familiesammenføringer. Vanskelighederne førte midt i perioden til reformer af indvandringspolitikken med sigte på at bremse nogle af disse kæ-

devandringer, og på igen at få lagt mere vægt på hensynet til landets »absorptive capacity«. Som led i denne revisionspolitik bremsede man for en tid også indvandringens samlede omfang, så antallet af nye indvandrere først på ny fra 1990'erne steg i en takt, der minde om USA's høje tempo.

Alt i alt lykkedes det faktisk for perioden som helhed at gennemføre denne politik med kvalitetssikring for af størrelsesordenen en fjerdedel af indvandringen. Resultatet vurderes af nogle forskere at have medvirket til, at den ellers både i USA og især Nordvesteuropa udbredte uvilje mod den nye indvandring faktisk er mindre udtalt i Canada.²¹

Kvalitetssikringen har sikkert også medvirket til, at nok ser mange indvandrere, der selv kunne vælge, ud til at have valgt USA, hvor de kunne komme til det – om nødvendigt efter et kortere ophold i Canada. Men alligevel har Canadas indvandrere perioden igennem haft et højere uddannelsesniveau end USA's (og Nordvesteuropas) indvandrere: Andelen, som *kun* havde grundskoleuddannelse, var på niveauet 15-17 procent, mod det dobbelte for indvandringen til USA og Nordvesteuropa.

Selv ikke i periodens *første* del gav dette væsentlig bedre resultater for integrationen i Canada end i USA: Efterslæbet i løn ville, fuldstændig som de amerikanske forskere mente at se det for USA, blive indhentet efter 15-20 år. Den canadiske situation lignende dengang *også* USA's på den måde, at for indvandrere fra Europa blev efterslæbet ofte *mere* end indhentet.

Og da forskningen omkring integrationen i Canada fik tal med også for *1980'erne* og *1990'erne*, hvor udviklingslandenes andel af vandringerne var steget markant, begyndte der, som bl.a. George J. Borjas og Barry R. Chiswick påviste det, at optræde ikke kun efterslæb i beskæftigelse, men også både et forøget lønefterslæb lige efter indvandringen, en

langsommere indhentning, og mere og mere pessimistiske konklusioner fra forskerne om 2. generationsindvandrerens muligheder på det canadiske arbejdsmarked.²²

Analysen gennemført af økonomerne J. Peter Rappak og Derrick Thomas i *Statistics Canada* pegede efterhånden også, som det havde været tilfældet i USA, på et træk fra indvandrere på det offentlige velfærdssystem, som lå klart over andre borgers træk. Men de deraf følgende reformer af velfærdssystemet i 1990'ernes midte fik *ikke* som i USA karakter af et prægnant skridt tilbage i retning af den liberale velfærdsmodel, der ellers for et halvt århundrede siden havde været opfattet som idealet i begge nordamerikanske lande.²³

Forskningen i betydningen specielt af *den menneskelige kapital*, indvandrerne medbragte til Canada – incl. sprogkundskaber og uddannelse – kan siges at have særlig interesse af to grunde. Dels var kvalifikationerne jo her mod nord *særligt* højt prioriteret i indvandringspolitikken, og dels har integrationsforskningen på canadiske data netop på dette felt brudt nye veje.

De amerikanske og canadiske økonomer har påvist den meget store betydning af, at man kan tale et af Canadas to officielle sprog – kan man *ikke*, tjener man 10-12 pct. mindre end engelsk- eller fransktalende med helt samme erhvervsbaggrund. Og canadiske økonomers analyser af indvandreres og andre canadieres faktiske, jobrelevante menneskelige kapital – målt ved tests, som søger at holde de pågældendes formelle uddannelser op mod deres evne til i praksis at anvende den tilegnede viden på problemløsninger på arbejdsmarkedet og i hverdagen i øvrigt – synes at pege på, at der *ikke* er belæg for, at indvandrerens reelle menneskelige kapital skulle blive lavere aflønnet i Canada. Heller ikke i Canada mener disse forskere altså at finde diskrimination som forklaring på mulige løn-

forskelle. Når veluddannede indvandrere fra udviklingslande undertiden aflønnes ringere end svarende til deres universitetsgrader, synes det ifølge disse resultater i stedet simpelthen at hænge sammen med, at produktionen af viden, som kan anvendes i Canadas økonomi, på mange universiteter i udviklingslandene ligger på et lavere niveau.²⁴

Førende amerikanske forskere havde jo om indvandringens *indirekte økonomiske effekter* fundet, at svaret afhang af, hvilken befolkningsgruppe man sigtede mod med sin politik. Indvandrerne til USA havde fået deres økonomiske forhold dramatisk forbedret, mens den bosiddende amerikanske befolkning formentlig var blevet påvirket på den måde, at den økonomiske vækst pr. indbygger var forøget marginalt, samtidig med at indvandringen havde styrket den allerede foreliggende tendens til øget ulighed i indkomstfordelingen.

For den canadiske del af Nordamerika lyder forskningens svar ikke meget anderledes. Med et ordvalg fra Canadas Økonomiske Råd har den moderne indvandrings effekt på den økonomiske vækst pr. indbygger været »positiv, men ganske beskeden«. En fordobling af de senere års omfang af indvandringen ville årligt gennem de næste 25 år øge hver canadiers disponible indkomst med omkring 0.06 pct.²⁵

Indkomstfordelingen i Canada har, modsat situationen i USA, været præget af en, ganske vist behersket, tendens til *mindre* forskelle. Forskningsresultaterne om, hvordan så indvandringen har påvirket fordelingen, peger i lidt forskellige retninger. Det gælder for omfordelingen over de offentlige finanser, som det gælder for den samlede fordeling af de disponible indkomster. For så vidt angår dette sidste, har det tidligere nævnte helt nye fordelingsstudie af George J. Borjas m.fl., omfattende indvandringens fordelings effekter i Mexico, USA og Canada, sandsynlig-

gjort, at den relativt effektive canadiske import af kvalificeret arbejdskraft har bidraget til at bremse tidens ellers fremherskende tendens til højere aflønning af videregående uddannelser, og på den måde bidraget til den generelle bevægelse i retning af *nogen* udligning af indkomstforskellene i Canada.²⁶

Som i USA's tilfælde kan man for Canadas del med nogen ret fastslå, at den økonomiske forskning har været med til at pege på mange nye problemer med den canadiske integrationsproces, bl.a. omkring velfærdssystemets svækkelse af de økonomiske incitament på arbejdsmarkedet. Også her i Canada førte den følgende offentlige debat til markante politiske beslutninger, som altså kun i beskedent omfang blev til ændringer i praksis.

Konsekvensen var, at Canada i årene op mod årtusindskiftet udviklede et efterslæb i beskæftigelsen for indvandrere fra udviklingslandene på niveauet 5-10 procent. Det var naturligvis et resultat langt bedre end de nordvesteuropæiske efterslæb på 20-40 procent, men for forskningen og debatten i Canada var det afgørende, at det canadiske efterslæb overhovedet var opstået, og at det var større end efterslæbet på 4-5 procent for de samme indvandrergrupper i USA.

I USA havde højkonjunktoren, og den opstramning af velfærdspolitikken, som præsident Clinton og det republikanske kongresflertal havde gennemført midt i 1990'erne, ikke forhindret de amerikanske forskere i at pege på stadig flere problemer i integrationen af indvandrere fra udviklingslandene, bl.a. omkring den illegale indvandring. For eksempel har George J. Borjas i en række medier skarpt kritiseret Bush-regeringens forslag til en fornyet amnesti – som ikke blot ser bort fra, at

den illegale og ufaglærte indvandring omfordeler indkomst til skade for de svageste amerikanske lønmodtagere, og flytter ressourcer over til de arbejdsgivere og forbrugere, der køber de illegales arbejdskraft. Regeringens planer ser ifølge Borjas også bort fra det gamle råd om at »*When you're in a hole, stop digging*«: Når man reelt ikke straffer arbejdsgiverne, der ansætter de illegale, vil man ved en amnesti blot sikre sig, at der om få år vil være de *næste* 10 millioner illegale at diskutere.²⁷

Men udviklingen i økonomien og i velfærdslvgivningen havde dog bidraget til, at selve det efterslæb i beskæftigelse, som vi i Europa havde så mange problemer med, i USA blev holdt nede på niveauet 4 procent i perioden omkring år 2000 – endog med en fallende tendens i efterslæbet.²⁸

Under alle omstændigheder må det *set fra indvandrerens synsvinkel* betegnes som et særdeles positivt resultat, at Nordamerika ved årtusindskiftet gennem de sidste tre tiår havde modtaget godt 80 procent af alle periodens vandrende mennesker med oprindelse i et udviklingsland, og integreret dem med et beskæftigelsesmæssigt efterslæb, som sammenvejet med USA's og Canadas folketal ligger på under 5 procent.

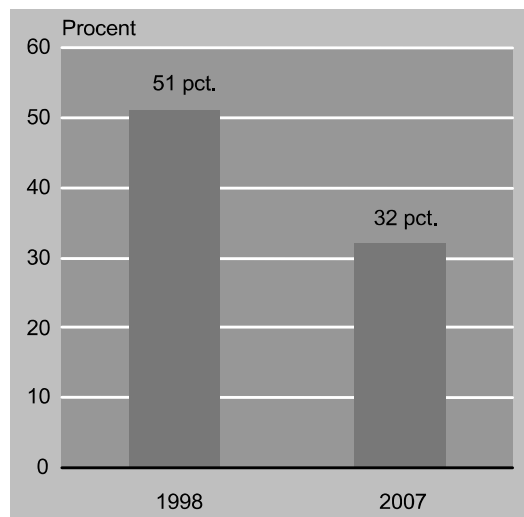
5. Udviklingen siden år 2000

Og udviklingen de aller seneste år har ikke ændret ved, at nordamerikansk integrationspolitik virker mere effektivt end integrationspolitikken her på *vor* side af Atlanten.

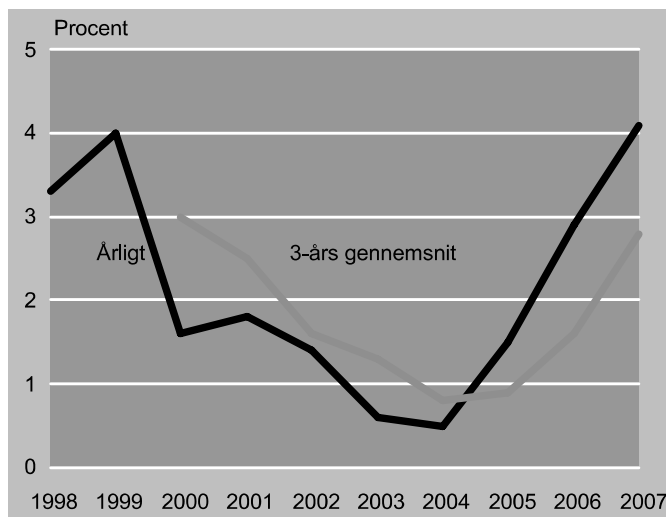
Det gælder *også*, selvom der de sidste 2-3 år er sket en ganske dramatisk forbedring i resultaterne af den danske integrationsindsats, jf. også *figur 1*.

Figur 1. Ikke-vestlige indvandreres efterslæb i forhold til danskeres beskæftigelsesfrekvens

Figur 1 A Efterslæbet i procent af danskeres beskæftigelsesfrekvens

Figur 1 B Den procentvise indhentning- årligt, og som 3-års gennemsnit for årene op til og med det givne år

Anm.: Beskæftigelsesfrekvensen er beregnet for aldersgruppen 16-64 år. Indhentningen i figur 1B er målt som den årlige, subsidiært gennemsnitlige 3-årige, formindskelse af efterslæbet i procentpoint.

Kilde: Danmarks Statistik. Statistikbanken.dk, RAS1F og RAS1F1.

Vi har tidligere set, at der herhjemme gennem det seneste tiår er sket en stadig reduktion af de ikke-vestlige indvandreres efterslæb i beskæftigelse, selvom indhentningen gik langsommere og langsommere, og i 2003 og 2004 var tæt på at gå helt i stå.

Siden da er der kommet ny fart i indhentningen. I 2003 og 2004 reduceredes efterslæbet ikke med mere end omkring ½ procent om året, men i 2005, 2006 og 2007 øgedes den årlige forbedring til 1½, 3 og 4 procent.

Denne årlige procent påvirkes selvsagt af, om »målestokken« ændrer sig, det vil sige om danskernes beskæftigelsesfrekvens stiger eller falder lidt, fx på grund af ændrede studietider eller pensioneringsalder. Det giver derfor et lidt mere solidt mål for, hvordan det går med de ikke-vestlige vestlige indvandreres indhentning af efterslæbet i forhold til danskernes beskæftigelse, hvis man – som

det også sker i figuren – tilføjer et glidende tre-års gennemsnit for indhentningen. Forbedringen de sidste tre-fire år er åbenbar – jf. også, at efterslæbet alt i alt er gået fra i 1998 at svare til 51 procent af danskernes beskæftigelsesfrekvens, til at efterslæbet i 2007 var nået ned på 32 procent.

Forbedringen må efter alt at dømme henføres til to faktorer – for det første disse års ekstraordinært gode beskæftigelsessituation i Danmark, og for det andet omlægningen af indvandrings- og integrationspolitikken, specielt siden 2002, som nu begynder at kunne mærkes på beskæftigelsesfrekvensen.

For så vidt angår politik-omlægningen er der givetvis grund til især at nævne *dels* opbremsningen i indvandringens omfang i årene omkring årtusindskiftet, som har øget indvandrernes gennemsnitlige opholdstid i Danmark, og dermed deres chancer for at være i

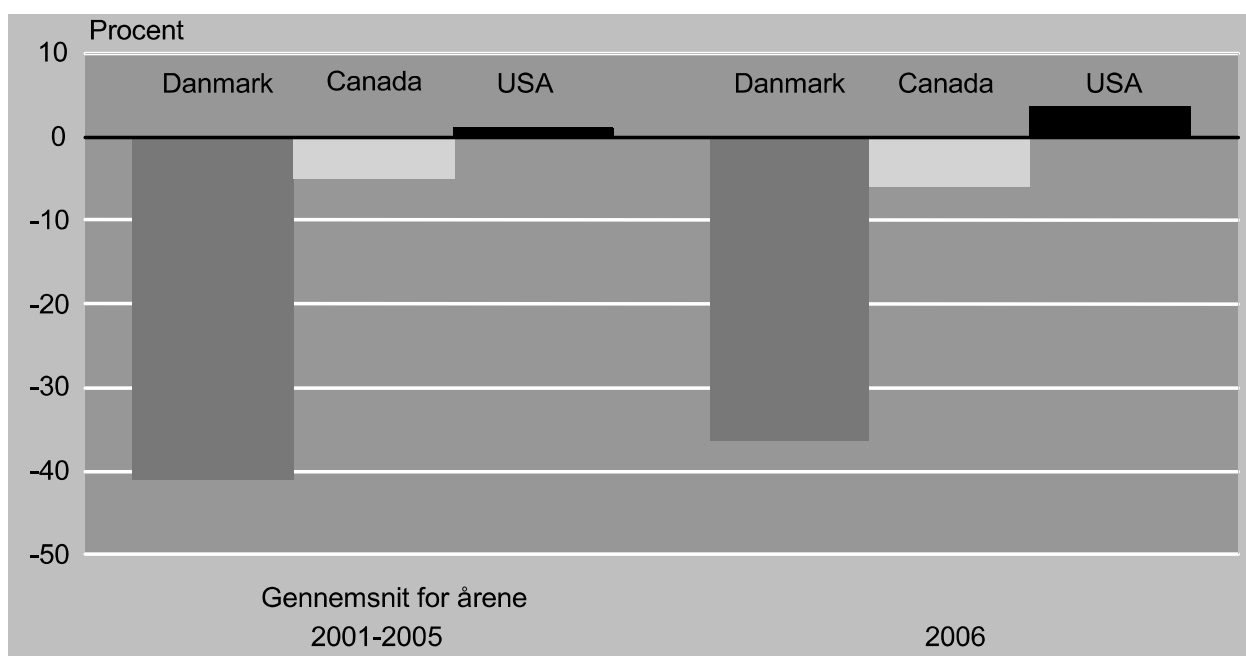
beskæftigelse. *Dels* må man pege på den i vidt omfang canadisk inspirerede drejning i selve indvandringens sammensætning – fra asyl og familiesammenføring som opholdsgrundlag, over mod arbejds- og studierelateret opholdsgrundlag. Det har så samtidig, som det er illustreret i Malchow-Møllers, Munchs og Skaksens artikel her i dette nummer af tidsskriftet, betydet, at vi har fået relativt færre indvandrere fra udviklingslandene, og flere fra øst- og vesteuropæiske lande i EU.²⁹

Dels har de forbedrede økonomiske incitamenter, som jo bringer den danske integrationspolitik et lille skridt i retning væk fra den empathiske europæiske, og over mod den barske men åbenbart mere effektive amerikanske integrationsmodel, efter alt at dømme også bidraget til forbedringen: Rockwool Fondens Forskningsenhed har påvist, at indvandrernes overgang fra kontanthjælp til den lavere start-

hjælp i 2002 betød, at der efter halvandet års ophold var den klare og ønskede effekt, at blandt indvandrere på den lavere ydelse var stadigvæk for få, men dog en halv gang *flere*, nemlig nu 14 procent, i beskæftigelse, mod kun 9 procent af dem, for hvem alternativet var den noget højere kontanthjælp.³⁰

Vi så, at indvandrernes efterslæb i beskæftigelse op til omkring år 2000 lå på 4-5 procent i USA, 5-10 procent i Canada og 40 procent her hos os. Den beskedne men altså tilsyneladende rimeligt succesfyldte anvendelse af nordamerikanske erfaringer i den danske integrationspolitik har, som *figur 2* viser det, siden år 2000 reduceret forskellen på resultaterne i dansk og i canadisk integrationspolitik *noget*, mens afstanden mellem vore og de amerikanske erfaringer stort set er bevaret – trods forbedret integration både her og i USA. De nærmeste års debat om, hvad dansk inte-

Figur 2. Forskellen i procent mellem beskæftigelsesgraden for indvandrere fra udviklingslandene og for landets egen befolkning siden år 2000. Danmark, Canada og USA.

Anm.: Der indgår enkelte svage elementer af skøn, af samme type som omtalt i G. Viby Mogensen 2006, side 242.

Kilde: Danmarks Statistik. Statistikbanken.dk, RAS1F og RAS1F1, data i US Census Bureau og i Statistics Canada, samt OECD 2007, side 239 og 293.

grationspolitik måtte kunne lære af de nordamerikanske erfaringer, vil altså givetvis fortsat skulle forholde sig til det dilemma, at *på den ene side* må mange træk af den amerikanske samfundsmodel – fx ulighederne, de lange arbejdstider og de ofte underlødige ernærings- og underholdningsvaner – forekomme os uacceptable. Omvendt er der *på den anden side* også på integrationspolitikens område formentlig en overgrænse for, hvor meget vi vil acceptere i samfundsøkonomisk tab for at kunne leve videre i visheden om, at vi jo er mere civiliserede end amerikanerne.

Referencer

- Arbejdsdirektoratet 2004. *Notat. Introduktionsydelse på starthjælpsniveau og selvforsørgelse*. 29. september 2004. København.
- Aydemir, Abdurrahman og George J. Borjas, 2007. »Cross-country variation in the impact of international migration: Canada, Mexico and the United States« i *Journal of the European Economic Association* 5(4), June 2007.
- Blank, Rebecca M., »An Overview of Welfare-to-Work Efforts« i *CESifo DICE Report Summer 2005*, München.
- Borjas, George J. »Immigration Policy, National Origin, and Immigration Skills: A Comparison of Canada and the United States« i *David E. Card og Richard B. Freeman. Red. 1993*.
- Borjas, George J. og Lynette Hilton. 1996. »Immigration and the Welfare State. Immigrant Participation in Means-Tested Entitlement Programs« i *The Quarterly Journal of Economics*, May 1996.
- Borjas, George J. 2001. *Heavens's Door*. 2001, Princeton og Oxford.
- Camarota, Steven A. 2007. *Immigrants in the United States 2007. A Profile of America's Foreign-Born Population*, Center for Immigration Studies, Washington D.C.
- Card, David E. og Richard B. Freeman. Red. 1993. *Small Differences That Matter. Labor Markets and Income Maintenance in Canada and the United State*. Chicago og London.
- Chiswick, Barry R. og Teresa A. Sullivan. 2002. »USA. The New Immigrants« i *Ralph Rotte og Peter Stein, red. 2002*.
- Danmarks Statistik. 2007. *Indvandrere i Danmark*. København.
- Hanson, Gordon H. 2006. »Illegal Migration from Mexico to the United States« i *Journal of Economic Literature* XLIV, December 2006.
- House of Lords Select Committee on Economic Affairs, *The Economic Impact of Immigration*, vol. I:Report, 2008, London.
- Jensen, Bent. 2005. *Indvandringen til Europa. Velfærdsstat og integration*. Rockwool Fondens Forskningsenhed. København.
- Maddison, Angus, 2007. *Contours of the World Economy 1-2030 AD. Essays in Macro-Economic History*, Oxford.
- Malchow-Møller, Nikolaj, Jakob Roland Munch og Jan Rose Skaksen. 2008. »Udenlandsk arbejdskraft i Danmark«, *Økonomi og Politik* 2008:2.
- Matthiessen, Poul Christian. 2007. *Befolkning og samfund*. Serien Erhverv og Samfund. København.
- Nielsen, Hans Jørgen. 2000. »Forholdet mellem etniske grupper« i *Gunnar Viby Mogensen og Poul Christian Matthiessen 2000*, del III.
- Nyt fra Rockwool Fondens Forskningsenhed Oktober 2004. (www.rff.dk)
- Nyt fra Rockwool Fondens Forskningsenhed April 2007. (www.rff.dk)
- Rotte, Ralph og Peter Stein, red. 2002. *Migration Policy and the Economy. International Experiences*. München.
- Schultz-Nielsen, Marie Louise. Kapitel 2 og 3 i *Gunnar Viby Mogensen og Poul Christian Matthiessen, red., 2002*.
- Smith, James P. og Barry Edmonston, red. 1997. *The New Americans. Economic, Demographic And Fiscal Effects of Immigration*, Washington D.C.
- Tranæs, Torben og Klaus F. Zimmermann, red. 2004. *Migrants, Work and the Welfare State*. Rockwool Fondens Forskningsenhed. Odense.
- Tranæs, Torben. Kapitel 1 i *Bent Jensen 2005*.
- Tænketanken om udfordringer for integrationsindsatsen i Danmark. 2006. *Udviklingen i udlændinges integration i det danske samfund*. København.
- Velfærdskommissionen 2005. *Fremtidens velfærd og globaliseringen*. København.
- Viby Mogensen, Gunnar. 2006. *Folkevandringen til de rige lande. Nordamerikanske erfaringer*. Odense.
- Viby Mogensen, Gunnar og Poul Christian Matthiessen, red. 2000. *Integrationen i Danmark omkring årtusindskiftet*. Rockwool Fondens Forskningsenhed. Aarhus.
- Viby Mogensen, Gunnar og Poul Christian Matthiessen, red. *Indvandringen og arbejdsmarkedet*.

Mødet med det danske velfærdssamfund. Rockwool Fondens Forskningsenhed. København.

Wadensjö, Eskil og Christer Gerdes, 2004, i *Torben Tranæs og Klaus F. Zimmermann 2004*, kapitel 10 og 11.

Noter

1. Henrik Kyvsgaard, Poul Christian Matthiessen og Torben Tranæs takkes for nyttige kommentarer til en tidligere version af artiklen her. Chester Nelson i US Census Bureau, Tina Chui i Statistics Canada, og herhjemme resp. Danmarks Statistik og Integrationsministeriet takkes tilsvarende for bistand med fremskaffelsen af en række data.
2. Jf. *Poul Christian Matthiessen 2007*, kapitel 6, og *Angus Maddison 2007*, Statistical Appendix A.
3. *Marie Louise Schultz-Nielsen 2002*, afsnit 2.3.
4. Målingsproblemerne landene imellem er behandlet i tilknytning til Appendikstabel 1.2, side 240ff. i *Gunnar Viby Mogensen 2006*.
5. Argumentet om, at ingen indvandringspolitik kan beskrives fyldestgørende uden en klargøring af, på hvilken population man ønsker at måle effekterne, er især udviklet af den førende amerikanske økonom på integrationsforskningens område, George J. Borjas, bl.a. i hans *Heaven's Door* fra 2001.

Mere detaljeret viden om integrationsprocessen forløb i de forskellige europæiske lande er især publiceret i *Bent Jensen 2005*, incl. om de sydeuropæiske lande, som ikke er inddraget i omtalen her i artiklen. *Velfærdskommissionen 2005* indeholder i kapitel 5 en analyse af centrale aspekter af integrationen især i Nordvesteuropa (og Canada), men medtager også visse informationer om landene i det sydlige Europa.

6. Jf. *Velfærdskommissionen 2005*, side 9.

Det dansk-tyske forskningsprojekt, ledet af Torben Tranæs fra Rockwool Fondens Forskningsenhed, og Klaus F. Zimmermann fra Institut für Zukunft der Arbeit i Bonn, kunne på grund af en meget betydelig donation fra Rockwool Fonden gennemføre en omfattende integrationsanalyse, som for første gang var international i den egentlige forstand, at data (fra surveys og registre m.v.) kunne indsamles på helt ensartet måde i de to lande, jf. *Torben Tranæs og Klaus F. Zimmermann red. 2004*, som er pædagogisk sammenfattet på dansk i *Nyt fra Rockwool Fondens Forskningsenhed Oktober 2004*.

Torben Tranæs har lidt senere specielt analyseret løn og markedsproduktivitet hos ikke-vestlige

indvandrere, med bl.a. den konklusion, at i 2001 kunne omkring halvdelen tjene eller forvente at tjene en »kassedameløn« eller mere, og kun 20 procent en faglært løn og derved. Det lave indtjeningspotentiale afspejler ganske godt svage kvalifikationer, som målt på deres markedsværdi for manges vedkommende ikke når op på niveauet for de høje danske mindstelønninger, jf. *Torben Tranæs 2005*.

7. *Velfærdskommissionen 2005*, side 147, samt *Eskil Wadensjö og Christer Gerdes. 2004*.

8. Jf. *Hans Jørgen Nielsen 2000*.

9. Jf. *Gunnar Viby Mogensen 2006*, afsnit 3.2.

Helt generelt er artiklens delafsnit om USA og Canada f.s.a. forskningen op til og med 2005 stærkt støttet på kapitlerne 2-7 i denne bog.

10. *Steven A. Camarota 2007* vurderer, at halvdelen af tilvæksten i indvandrerbefolkningen siden år 2000 (på 5.6 mio mennesker) er ankommet illegalt. Andre økonomer sætter andelen lidt lavere, om end ikke lavt, jf. oversigten i afsnit 3.1. i *Gunnar Viby Mogensen 2006*.

Det er i øvrigt væsentligt at mærke sig, at den meget store, spørgeskemabaserede del af den amerikanske befolknings-, arbejdsmarkeds- og uddannelsesstatistik i et ikke kendt, men efter statistikernes opfattelse meget betydeligt omfang besvares også af illegale indvandrere, der altså – selvom man altså ikke kender »bortfaldet« blandt de illegale – i vidt omfang er inkluderet i amerikanske studier af indvandrerbefolkningens karakteristika.

11. *Barry R. Chiswick og Teresa A. Sullivan. 2002*, side 26.

12. *George J. Borjas 2001*, side 17 og 212.

13. Den omfattende amerikanske økonomilitteratur omkring diskriminationsproblemerne er søgt sammenfattet side 86ff i *Gunnar Viby Mogensen 2006*, incl. den tilgrænsende forskning af James J. Heckmann m.fl. omkring mulig diskrimination på det amerikanske arbejdsmarked generelt, og omkring effekterne af den omfattende lovgivning på »affirmative action«-feltet.

14. *George J. Borjas 2001*, side 44ff.

15. Afsnit 2.2.-2.5. i *Gunnar Viby Mogensen 2006*.

16. Særligt gennemslag i den offentlige debat fik her *George J. Borjas og Lynette Hilton 1996*, med de i teksten nævnte tal.

17. *Rebecca M. Blank 2005*.

Gordon H. Hansson 2005 (side 253) anlægger en tilsvarende positiv vurdering, mens George J.

- Borjas i flere nyere arbejder argumenterer, at bremserne på indvandreteres træk på velfærdssystemet igen er blevet slækket noget – fordi delstaterne under pres fra domstolsafgørelser og fra indvandrer- og borgerretsgrupper har kompenseret for nogle af de stramninger, Forbundsregeringen søgte at gennemføre, og fordi indvandreterne tildels er kommet uden om problemet ved at øge tempoet i naturalisationer.
18. I et nyere arbejde (*Abdurrahman Aydemir og George J. Borjas 2007*) modificerer Borjas konklusionen til, at de 40 pct. nok er effekten på kort sigt, men den langsigtede effekt er tættere på 20 pct.
 19. Det europæiske land, som formentlig har flest lighedspunkter med de nordamerikanske samfundssystemer, er England. Det kan derfor have interesse, at det engelske *National Institute of Economic and Social Research* har beregnet indvandringens effekter på bruttonationalproduktet pr. indbygger i perioden 1998-2005. Effekten var marginal, under nogle forudsætninger marginalt negativ, og under andre marginalt positiv, jf. *House of Lords. Select Committee on Economic Affairs 2008*, side 25.
 20. *James P. Smith og Barry Edmonston, red. 1997*.
 21. Fordelingen på opholdskategorier gennem de senere årtier afhænger ganske stærkt af, hvordan man statistisk behandler den del af indvandringen, som er *umiddelbar* familiesammenføring, eller »ledsagende familie«. Rubriceres den, som en del af den canadiske statistik gør det, som en del af den »arbejdskraftsrelaterede« indvandring, fordobles stort set denne opholdskategori, altså fra omkring en fjerdedel til omkring halvdelen.
F.s.a. spørgsmålet om befolkningernes tilfredshed med den aktuelle indvandrings omfang har de to tyske arbejdsmarkedskonomer Thomas Bauer og Klaus F. Zimmermann peget på, at andelen af den hjemlige befolkning, bestående af tidligere indvandrede og af folk født i landet, som ønsker den aktuelle indvandring skåret ned, i de fleste vestlige lande ligger på 66-68 procent. I Canada, hvor indvandrere delvis udvælges efter faglige kriterier, ligger modstanden derimod kun på cirka 40 procent, jf. også *Gunnar Viby Mogensens 2006* side 154, og i øvrigt side 73ff.
 22. *George J. Borjas 1993*.
 23. Jf. *Gunnar Viby Mogensens 2006*, afsnit 7.2., 7.3. og 6.2.
 24. Jf. *Gunnar Viby Mogensens 2006*, afsnit 7.4.
 25. Jf. *Gunnar Viby Mogensens 2006*, afsnit 7.5. Hermed peger den nyeste forskning altså på, jf. også ovenfor om USA m.v., at for de tidligere indvandrede og for befolkningen født i de pågældende lande er de økonomiske fordele ved ny indvandring helt marginal, både i USA, Canada og England.
 26. *Abdurrahman Aydemir og George J. Borjas 2007*.
 27. En række af disse artikler fra Borjas' hånd er tilgængelige på hans hjemmeside, *George J. Borjas/Harvard University*.
 28. Jf. *Gunnar Viby Mogensens 2006*, appendikstabel 8.1.
 29. *Nikolaj Malchow-Møller, Jakob Roland Munch og Jan Rose Skaksen 2008*.
 30. Omlægningen havde i øvrigt også flyttet ganske mange fra offentlig ydelse til »selvforsørgelse«, det vil uden tvivl i vidt omfang sige til den kategori, som statistikken indtil for få tiår siden kaldte »husmødre«. Hvor alternativet var kontanthjælp, var kun 4 pct. »selvforsørgende« – svarende til, at personerne ikke har nogen observerbar indkomst – mens det drejede sig om hele 15 pct., når alternativet var den lavere starthjælp, jf. *Nyt fra Rockwool Fondens Forskningsenhed April 2007*, side 1-3.
Ifølge *Arbejdsdirektoratet 2004* viste en alternativ analyse, at efter 11 kvartaler, det vil sige efter små tre år, var 45 procent af de pågældende på lave ydelser blevet selvforsørgende, mod kun 27 procent af dem på højere ydelser.
F.s.a. den omtalte omlægningen af indvandringens fordeling på opholdskategorier kan det nævnes, at kategorierne asyl plus familiesammenføring indtil årtusindskiftet tilsammen dækkede knapt 50 pct. af indvandringen. Andelen var i 2005 faldet til 12 pct., mens kategorien med folk, der kom her i erhvervs- eller studieøjemed var steget tilsvarende, jf. *Tænk tanken 2006*, tabel 2.2.